

Türkiye'nin Seçilmiş Sektör ve Ülkelerle Endüstri İçi Ticaretinin Analizi*

Şerife SEZER¹
Kübra ÖNDER²

Özet

Yeni dış ticaret teorileri arasında yer alan Endüstri İçi Ticaret (EİT) kavramı, bir ülkenin belirli bir sektör veya ürün kategorisinde hem ithalat hem ihracat yapması anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, EİT'yi kullanarak Türkiye'nin en fazla ihracat değerine sahip olduğu ilk beş sektörünün dış ticaretini incelemektir. Analizde, HS87, HS84, HS27, HS72 ve HS85 harmonize kodlu endüstriler kullanılmıştır. Türkiye'nin bu ürünlere yönelik ikili ticareti Grubel-Lloyd endeksi ile analiz edilmiş olup analizde 2018-2022 dönemine ait yıllık veri seti kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, ürün gruplarında EİT'in yoğun olarak Almanya, Hollanda, İspanya, Meksika, Singapur, ABD ve Birleşik Krallık ile gerçekleştiği belirlenmiştir. Ayrıca analizde, endüstri içi ticarete en fazla konu olan sektörlerin de HS87 ve HS84 olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri içi ticaret, Grubel-Lloyd endeksi, Türkiye, Seçilmiş ülkeler

JEL Sınıflandırması: C02, F14, L60

Analysis of Türkiye's Intra-Industry Trade with Selected Sectors and Countries

Abstract

The concept of Intra-Industry Trade (IIT), which is among the new theories of international trade, refers to a country engaging in both imports and exports within a specific sector or product category. The aim of this study is to examine the foreign trade of Türkiye in the top five sectors with the highest export value, using Intra-Industry Trade (IIT). In the analysis, industries with Harmonized System (HS) codes HS87, HS27, HS72 and HS85 have been used. Türkiye's bilateral trade for these products was analysed with the Grubel-Lloyd index, and the annual data set for the period 2018-2022 was used in the analysis. As a result of the analysis, it has been determined that IIT in product groups was intensely carried out with Germany, Netherlands, Spain, Mexico, Singapore, USA and United Kingdom. Additionally, in analysis, it has been identified that the sectors most involved in intra-industry trade are HS87 and HS84.

Keywords: Intra-industry trade, Grubel-Lloyd index, Türkiye, Selected countries

JEL Classification: C02, F14, L60

* Bu makale 7-9 Mart 2024 tarihlerinde düzenlenen Fiscaoconomia Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (FSCONGRESS 2024) sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Doktora Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sezerserife94@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5722-9808

² Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, konder@mehmetakif.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3537-3635

1. Giriş

Geleneksel dış ticaret teorileri, uluslararası ticaret ve ikili ticaret akışlarını açıklamak amacıyla genellikle Smith'in (1776) mutlak üstünlükler ve Ricardo'nun (1817) karşılaştırmalı üstünlükler modellerine dayanmaktadır. Mutlak üstünlükler modeli, bir ülkenin belirli bir mal veya hizmeti diğer ülkelerden daha verimli bir şekilde üretebilme yeteneğini ön plana çıkarırken, karşılaştırmalı üstünlükler modeli bir ülkenin bir mal veya hizmeti diğerinden daha düşük maliyetle üretebilme yeteneğine odaklanmıştır. Bu modeller uluslararası ticaretin temelini oluşturmuş olup, ülkeler arasındaki ticaret avantajlarının anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Her iki model de, ülkelerin mutlak veya karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünleri ihraç etmeleri ve avantaja sahip olmadıkları ürünleri ithal etmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Bu temel prensiplerin belirlenmesinde etkili olan etkenler arasında ise, faktör donatımındaki farklar, faktör fiyatlandırması ve ülkenin sahip olduğu teknoloji düzeyi yer almaktadır. Ancak, küreselleşme, ekonomik entegrasyon ve ticaretin serbestleştirilmesi gibi gelişmeler, ticaret biçiminde önemli değişikliklere yol açmıştır (Krugman, 1980). Bu değişimlerin bir sonucu olarak, zamanla yeni dış ticaret teorileri geliştirilmiştir. Geliştirilen yeni dış ticaret teorilerinde; ikincil (endüstriyel üretim) ve üçüncül (hizmetler) sektörlerin çeşitlenmesi, kişi başına düşen gelirdeki artış ve tüketici tercihlerindeki farklılıklar gibi etkenler dikkate alınmıştır. Bu teorilerde, homojen malların yerine farklılaşmış malların ticarete konu olduğu ileri sürülmüş ve bu değişim sonucunda ticaret, sektörler arası olmaktan uzaklaşmıştır. Böylece aynı endüstrideki ürünlerin eş anlı olarak ithalatının ve ihracatının ele alındığı, yani Endüstri İçi Ticaret (EİT) adı verilen yeni bir teori ortaya çıkmıştır (Balassa, 1965; Grubel & Lloyd, 1971).

Endüstri içi ticaret teorisi, özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kuruluşu ve ardından gelen ticaretin serbestleşmesi süreci ile birlikte çeşitli tanımlarla şekillenmiştir. Nitekim Grubel ve Lloyd (1971) EİT'yi, aynı endüstriden yapılan ihracatın ithalata eşit olma durumu şeklinde ifade ederken, Caves (1980) ticaretin serbestleşmesine kısa vadeli bir tepki olarak gördüğü endüstri içi ticareti benzer malların ikili ticaretindeki artış şeklinde tanımlamıştır. Grubel ve Lloyd'u (1971) ve Caves'i (1980) takiben gerçekleştirilen çalışmalarda ise bu ticaret biçimi, genel ticaret büyümesinin sonucu yaşanan ekonomik kalkınma ve daha geniş bir entegrasyonun yansıması olarak değerlendirilmiştir (Şahin, 2015; Hazners & Jirgena, 2022; Khalid, 2023). Yapılan çalışmalara göre, bir ülkenin endüstri içi ticaretinin hesaplanması, ülkeler arasındaki iki yönlü ticaret yoğunluğunun ve doğasının anlaşılmasında yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, endüstri içi ticaretin akışını açıklamak için deneysel çalışmalara ek olarak teorik temeller de sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, ortaya konulan çalışmalarda endüstri içi ticaretin belirleyicileri olarak; ölçek ekonomileri, monopolistik rekabet içinde ürün çeşitliliği ve tercihlerde benzerlik gibi faktörler de ön plana çıkmıştır (Lancaster, 1980; Krugman, 1980; Caves, 1980; Greenaway vd., 1995).

Bu bilgilerden hareketle, endüstri içi ticaretin önemi genel olarak şu şekilde özetlenebilir: Endüstri içi ticaret; (i) ülkelerin belirli endüstrilerde uzmanlaşmasına ve büyük ekonomi ölçeklerinden faydalanmasına olanak tanımaktadır ve böylece

üretkenlik ve verimlilik artışını beraberinde getirmektedir. (ii) Ülkelerin geniş bir ürün yelpazesine ve yeni teknolojilere erişim sağlamasına katkıda bulunarak yenilikçiliğin ve rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır. (iii) Endüstri içi ticaret, ticaret ortakları arasında karşılıklı olarak faydalı ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamakta ve (iv) ülkelerin ham madde ihracatına olan bağımlılıklarını azaltmalarına yardımcı olmakta ve katma değeri yüksek mal ve hizmetlerin ihraç etme konusu üzerine odaklanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, (v) endüstri içi ticaret boyutundan ele alınan sektörel çalışmalar; dış ticaret hususunda daha spesifik sonuçlara erişim imkanı sunduğundan, ülkelerin sahip olduğu ürün çeşitliliği ve farklı sektörlerdeki rekabet gücü hakkında bilgiler sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin uluslararası ticaretinin endüstri içi ticaret boyutundan incelenmesi, ülke ekonomisi için önem arz etmektedir. Bu nedenle gerçekleştirilen bu çalışmanın Türkiye'nin öncü sektörlerindeki ticaret yapısını anlamak ve uluslararası rekabet avantajlarını belirlemek için önemli bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın odaklandığı konu, Türkiye'nin en yüksek ihracat değerine sahip olan beş sektöründe HS87 (Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler, diğer kara taşıtları), HS84 (Nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar-aletler, bunların aksam-parçaları), HS27 (Mineral yakıtlar, mineral yağlar; bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar), HS72 (Demir-çelik) ve HS85 (Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı) endüstri içi ticareti analiz etmektir. Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, ilgili sektörlerin Türkiye ekonomisindeki yeri ile dünya ihracatındaki konumları ele alınmıştır. İkinci bölümde, kullanılan veri seti ve metodoloji açıklanmış olup, takip eden süreçte, Türkiye ile seçilmiş ülkeler arasındaki endüstri içi ticaretin analiz bulguları sunulmuştur. Ardından elde edilen sonuçlar genel bir değerlendirmeye tabi tutularak çalışma sonlandırılmıştır.

2. Türkiye'nin Dış Ticaretinde Öncü Sektörler

Türkiye'nin genel ticaret verileri değerlendirildiğinde, 2018 ile 2022 dönemleri arasında önemli bir artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Nitekim 2018 yılında 167,9 milyar dolar olan Türkiye'nin toplam ihracat değeri, 2022 yılı itibarıyla 254,2 milyar dolara yükselmiştir. İhracat değerinin yükselmesi ile birlikte zaman içinde ithalat da artış göstermiştir. Bu noktada, Türkiye'nin dış ticaretindeki bu yükselişin ardında hangi sektörlerin ön planda olduğu hususu akılda soru işareti oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye'nin dış ticareti Uluslararası Ticaret Merkezi'nden (International Trade Center – ITC/ Trademap) elde edilen son veriler ışığı altında incelenmiş olup, başlıca ihracat kalemlerinin HS87, HS84, HS27, HS72 ve HS85 sektörlerinden oluştuğu belirlenmiştir. İlgili sektörlerle yönelik dış ticaret verileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticaretindeki İlk 5 Sektör (Milyar Dolar)

Ürün Grubu	2018		2019		2020		2021		2022	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
HS87	26.759	13.895	26.902	10.008	22.098	15.292	25.031	15.595	26.804	17.679
HS84	15.828	25.770	17.764	22.159	16.798	25.272	20.778	30.965	22.676	34.574
HS27	4.412	43.006	8.449	41.733	4.715	28.925	8.516	50.692	16.374	96.549
HS72	11.546	18.401	10.020	15.050	8.803	15.103	17.076	27.618	14.628	28.367
HS85	8.723	16.570	9.750	15.450	9.307	17.140	12.014	19.966	13.706	21.534
Tplm.	167.924	223.047	180.871	210.347	169.658	219.514	225.264	271.423	254.172	363.711

Kaynak: Trademap (2024).

Türkiye'nin 2018-2022 yıllarına ait dış ticaret verileri Tablo 1'de belirtilen ilk 5 sektör üzerinden incelendiğinde; ilgili sektörlerin gerek ihracatında gerekse ithalatında artış trendine sahip olduğu görülmektedir. En yüksek ihracat değerine sahip olan sektörlerin başında gelen motorlu kara taşıtları ve aksamı sektörünün (HS87) stabil bir seyir izlediği yani 2018 yılında 26,759 milyar dolar olan ihracat değerinin 2022 yılında 26,804 milyar dolara taşıdığı görülmüştür. Nükleer reaktörler, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar sektörünün (HS84) HS87 sektöründen farklı olarak ilgili dönem aralığında ihracatta önemli bir artış göstermiş olup, ihracatı 15,828 milyar dolardan 2022 yılında 22,676 milyar dolara ulaşmıştır. Çalışmaya konu olan mineral yakıtlar (HS27) sektörü dönem aralığında en fazla büyüme gösteren sektör olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim sektör, 2018 yılında 4,412 milyar dolar olan ihracat değerini 2022 yılında 16,374 milyar dolara taşımıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin enerji sektöründeki yükselen potansiyelini ortaya koymaktadır. Öyle ki sektördeki bu yükselişin, enerji ithalatına bağımlılığı azaltma yolunda önemli bir gösterge olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca demir ve çelik sektörü (HS72) ile elektrikli makineler ve cihazlar sektörünün (HS85) ihracatında da önemli bir artış yaşandığı görülmüştür. Demir ve çelik sektörü 11,546 milyar dolardan 14,628 milyar dolara ulaşarak, uluslararası pazarda rekabetçi bir konumda bulunurken, elektrikli makineler ve cihazlar sektörü 8,723 milyar dolardan 13,706 milyar dolar ihracat değeri ile teknolojik gelişmelere bağlı olarak büyüme göstermiştir. İhracat ve ithalat verileri irdelendiğinde, Türkiye'nin bu sektörlerdeki uluslararası ticarete aktif bir rol oynadığı ve küresel taleplere uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Ancak, ithalattaki artışlar, dışa bağımlılığın devam ettiğine işaret etmekte olup, Türkiye'nin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmesi için bu sektörlerde yerli üretim ve teknolojik kapasitenin güçlendirmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki artan performansı, ülke ekonomisindeki büyüme ve uluslararası rekabet gücü açısından olumlu bir durumun göstergesi olarak kabul edilebilir. Ele alınan dönem itibarıyla hem ihracat hem de ithalat değerinin artış sergilemiş olması söz konusu sektörlerin EİT boyutundan analiz edilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin rekabet avantajını da değerlendirmek için bu sektörlerde dünya ihracatçısı konumundaki ülkeler ile ikili ticaretin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda ilgili sektörlerle yönelik ülkelerin dünya ihracatındaki konumu tablolar aracılığıyla değerlendirilmiştir (Tablo 2-6).

Tablo 2: HS87 Sektörünün Dünya İhracatı (Milyar Dolar)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Almanya	263.871	244.648	211.353	246.779	257.941
Çin	75.094	74.306	76.224	120.021	150.235
Japonya	154.054	148.853	122.473	137.910	136.686
Meksika	115.509	121.282	100.693	115.018	136.076
ABD	130.679	133.835	105.561	122.828	134.886
Güney Kore	61.176	62.868	54.153	67.015	75.619
Belçika	51.577	55.635	49.781	51.735	53.130
İspanya	57.205	54.061	48.343	54.144	52.270
Kanada	60.449	61.365	46.097	45.771	50.325
Fransa	56.578	52.842	44.059	50.930	49.867

Kaynak: Trademap (2024).

Motorlu kara taşıtları ve aksamı (HS87) sektörüne ait Tablo 2 incelendiğinde, 2022 yılında 257,941 milyar dolar ihracat değerine ulaşan Almanya'nın dönem boyunca küresel ihracat lideri olma başarısını sürdürdüğü görülmektedir. Ardından Çin (150,235 milyar dolar) ikinci sıraya yükselirken, Japonya'nın (136,686 milyar dolar) üçüncü sıraya gerilediği dikkat çekmiştir. Meksika (136,076 milyar dolar), dönem boyunca konumunu koruyarak dördüncü sırada yer almış olup, ABD (134,886 milyar dolar) dönem sonunda beşinci sıraya gerilemiştir. 2022 yılı itibariyle diğer önemli ihracatçılar arasında Güney Kore, (75,619 milyar dolar), Belçika (53,130 milyar dolar), İspanya (52,270 milyar dolar), Kanada (50,325 milyar dolar) ve Fransa (49,867 milyar dolar) da listede yerini almıştır. Dolayısıyla dönem dönem dalgalanmalar yaşanmış olsa da söz konusu ülkelerin, HS87 endüstrisinin küresel ticarete önemli oyuncular olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3: HS84 Sektörünün Dünya İhracatı (Milyar Dolar)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	429.953	416.637	440.021	547.585	551.951
Almanya	272.509	261.226	236.500	269.141	253.531
Japonya	213.370	206.127	182.710	209.410	229.594
ABD	147.932	137.115	121.672	147.383	142.825
İtalya	107.108	101.896	91.236	108.719	113.039
Meksika	75.386	80.701	75.449	85.269	103.006
Hollanda	78.080	77.806	75.692	90.247	87.333
Hong Kong	74.491	70.528	74.758	95.090	82.381
Birleşik Krallık	72.382	73.129	60.462	68.884	75.281
Güney Kore	77.661	70.928	67.885	76.018	73.033

Kaynak: Trademap (2024).

Tablo 3'de yer alan Nükleer reaktörler, kazanlar ve makinalar (HS84) sektörüne ait dünya ihracat verileri incelendiğinde, Çin'in ele alınan dönem boyunca büyük farkla birinciliği üstlendiği ve dönem sonunda da büyüme kaydederek lider konumunu koruduğu anlaşılmaktadır. Çin'in ardından konumunu koruyan diğer ülkeler, Almanya ve Japonya olup, sırası ile 253,531 milyar dolar ve 229,594 milyar

dolar ihracat değeri ile ikinci ve üçüncü sırada yerlerini almışlardır. ABD ise, dönemin başında 147,932 milyar dolarlık ihracat değerine sahip iken dönem sonunda 142,825 milyar dolara gerilese de dördüncü sıraya yerleşerek sektörde önemli bir oyuncu olmaya devam etmiştir. Konumunu koruyan ülkeler arasında bulunan bir diğer ülke de 113,039 milyar dolarlık ihracat değeri ile İtalya'dır. Ayrıca sektördeki diğer önemli ihracatçı ülkelerin Meksika, Hollanda, Hong Kong (Çin), Birleşik Krallık ve Güney Kore olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: HS27 Sektörünün Dünya İhracatı (Milyar Dolar)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Rusya	237.592	220.845	141.918	212.418	388.375
ABD	192.250	199.544	151.164	240.348	378.564
Suudi Arabistan	231.587	198.485	132.022	202.217	327.010
Norveç	76.562	57.081	40.471	107.336	214.237
Kanada	99.705	98.665	68.853	119.942	180.618
Hollanda	81.363	75.747	50.741	87.773	169.692
Avustralya	88.157	88.881	66.049	91.748	159.593
Irak	95.769	88.179	56.279	83.404	131.377
Katar	73.128	62.602	42.138	73.603	114.321
BAE	92.538	93.959	173.348	217.323	107.722

Kaynak: Trademap (2024).

Tablo 4'de yer alan verilere göre, mineral yakıtlar (HS87) sektörünün dünya ihracatında liderlik konumuna sahip olan ülkenin 388,375 milyar dolarlık ihracat değeriyle Rusya olduğu gözlemlenmiştir. Rusya'yı sırası ile ABD (378,564 milyar dolar), Suudi Arabistan (327,010 milyar dolar), Norveç (214,237 milyar dolar), Kanada (180,618 milyar dolar), Hollanda (169,692 milyar dolar) ve Avustralya (159,593 milyar dolar) takip etmiştir. Diğer taraftan Irak (131,377 milyar dolar), Katar (114,321 milyar dolar) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE, 107,722 milyar dolar) gibi Orta Doğu ülkeleri de enerji ihracatıyla ön plana çıkmaktadır. Ancak BAE'nin 2020 ve 2021 dönemine kadar göstermiş olduğu artış trendine bağlı olarak yükseldiği ikinci sırayı devamında koruyamadığı, BAE'nin 2022 yılı ihracatının 107,722 milyar dolar seviyelerine kadar gerilediği dolayısıyla ihracat sıralamasında dördüncü sıraya yerleştiği görülmektedir.

Sektör bir bütün olarak ele alındığında; enerji bakımından zengin olan ülkelerin mineral yakıtlar (HS87) sektörüne ait dış ticarete de önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Türkiye verileri dikkate alındığında, önemli oranda büyüme gösteren bir sektör olduğu belirlenmiştir. Keza Türkiye'nin enerji sektöründeki artan potansiyeli (16,374 milyar dolar) göz önünde bulundurulduğunda, bu ülkelerle olan ticaretindeki EİT düzeyinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Tablo 5: HS72 Sektörünün Dünya İhracatı (Milyar Dolar)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	46.917	39.414	33.396	66.984	77.265
Almanya	29.111	25.540	22.078	32.860	37.381
Japonya	29.936	26.100	22.794	34.789	35.162
Güney Kore	24.757	23.100	19.744	27.937	28.108
Endonezya	5.751	7.387	10.847	20.926	27.824
Belçika	19.639	16.914	13.701	21.572	24.843
Rusya	23.358	18.141	16.006	28.889	24.299
İtalya	15.052	13.384	11.090	19.185	22.207
ABD	16.489	14.347	12.299	18.676	20.892
Fransa	16.374	13.927	10.771	18.495	19.188

Kaynak: Trademap (2024).

Tablo 5 incelendiğinde, Çin'in HS72 (demir ve çelik) sektöründe dönem boyunca en büyük ihracatçı ülke konumunda olduğu görülmektedir. Çin'i sırasıyla Almanya, Japonya ve Güney Kore ülkeleri takip etmektedir. Bu ülkeler, 37,381 milyar dolar, 35,162 milyar dolar ve 28,108 milyar dolarlık ihracat değerleriyle sektörde önemli oyuncular arasında yer almaktadır. Ardından ele alınan dönem itibariyle ihracat performansını istikrarlı bir şekilde arttıran Endonezya'nın dönem sonunda 27,824 milyar dolar ihracat değerine ulaşarak beşinci sıraya yükselmesi dikkat çekici olmuştur. Öte yandan listedeki konumunu korumaya devam eden Belçika'nın (24,843 milyar dolar), sektör ihracatında altıncı sırada bulunduğu, Rusya Federasyonu'nun ise sahip olduğu konumunu koruyamayıp dönem sonunda 24,299 milyar dolarlık ihracat değeri ile yedinci sıraya gerilediği gözlemlenmiştir. Ayrıca diğer önemli demir ve çelik ürün ihracatçıları arasında İtalya (22,207 milyar dolar), ABD (20.892 milyar dolar) ve Fransa (19,188 milyar dolar) ülkelerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak söz konusu bu ülkelerin sektördeki uluslararası rekabet içinde belirgin bir varlık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 6: HS85 Sektörünün Dünya İhracatı (Milyar Dolar)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	664.425	670.448	709.933	898.960	954.784
Hong Kong	309.722	300.863	311.586	395.548	371.718
Tayvan	144.380	147.394	174.276	219.329	246.219
Güney Kore	184.609	153.643	159.681	200.786	210.435
ABD	176.508	173.001	162.785	185.778	197.749
Singapur	128.889	120.691	131.983	167.097	180.996
Almanya	163.965	158.451	152.034	176.521	176.844
Malezya	83.104	81.965	86.404	102.908	128.217
Japonya	109.423	103.041	102.497	118.985	114.163
Meksika	81.923	80.021	74.946	87.125	97.325

Kaynak: Trademap (2024).

HS85 (Elektrikli makina ve cihazlar) sektörüne yönelik dünya ihracatının yansıtıldığı Tablo 6'da, ilk olarak, Çin'in bu sektörde liderliğini sürdürmesi dikkat

çekici olmuştur. Öyle ki 2022 yılında 954.784 milyar dolarlık ihracat değeri ile Çin, açık ara sektördeki en büyük ihracatçı ülke konumuna sahiptir. Çin'i takiben ikinci sırada Hong Kong (371,718 milyar dolar), üçüncü sırada Tayvan (246,219 milyar dolar), dördüncü sırada Güney Kore (210,435 milyar dolar) ve beşinci sırada ABD'nin (197,749 milyar dolar) önemli ihracatçılar arasında bulunduğu belirlenmiştir. Ardından Singapur (180,996 milyar dolar), ihracat performansını arttırarak altıncı sıraya yerleşirken, Almanya'nın 176,844 milyar dolarlık ihracat değeri ile yedinci sıraya gerilediği dikkat çekmiştir. Ayrıca Malezya (128,217 milyar dolar), Japonya (114,163 milyar dolar) ve Meksika (97,325 milyar dolar) gibi diğer ülkeler de sektörde önemli rol oynayan ekonomiler arasında yer almaktadır. Sektör bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Asya ülkelerinin güçlü performansları ile ön plana çıktığı ve sektörde Çin hegemonyasının küresel dengeleri belirleyen ana faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Avrupa özelinde bakıldığında ise bu sektördeki lider ülkenin Almanya olduğu ve Almanya'nın küresel ticarete rekabetçi konumunu sürdürebildiği görülmektedir.

3. Literatür Taraması

Günümüze kadar güncelliğini koruyan EİT kavramı birçok çalışmaya konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Nitekim ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde; konunun hâlâ belirli sektörler için; tarım ve gıda (Şahin, 2015; Mangır & Fidan, 2017; Brkić vd., 2021; Erdal & Durmuş, 2019; Hazners & Jirgena, 2022), turizm (Leitão, 2011; Nowak vd., 2012; Kuşat, 2022), tekstil (Çoban & Kök, 2005; Gürler vd., 2006; Sari vd., 2019), imalat sanayi ve alt gruplarında (Saygın, 2020; Tatar 2020; Ergün, 2023) ele alındığı veya EİT'yi etkileyen faktörler üzerine (Kurt & Çoban, 2021; Özer, 2021; Yılmaz, 2022; Şahin, 2022; Doru & Özer, 2022) yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Çalışmamızla ilgili olabilecek güncel araştırmalardan örnek vermek gerekirse; Basimov (2018), iki haneli harmonize kodlu (HS 2 haneli) ürün gruplarına ait ihracat ve ithalat verilerini kullanarak MIKTA ülkeleri (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya) arasındaki endüstri-içi ticaret düzeyini 2002-2015 dönemi kapsamında analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Meksika ve Türkiye'nin daha yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip olduğu ifade edilmiştir. HS 2 haneli ürün gruplarında endüstri içi ticareti inceleyen bir diğer çalışma da Özdemir & Kösekaşyaoglu'na (2019) aittir. Yazarlar tarafından Türkiye'nin ihracat payının en yüksek olduğu 20 sektöre ait genel dış ticaret verileri 1990-2017 dönemi kapsamında analiz edilmiş olup, sadece 7 sektörde (HS87-72-73-76-94-40 ve HS52) yüksek EİT oranlarına ulaşıldığı gözlemlenmiştir.

Salim vd. (2018), ASEAN ülkeleri (Endonezya, Malezya, Singapur, Filipinler, Tayland ve Vietnam) arasındaki otomobil ve elektrikli makineler sektörlerinin (HS85 ve HS87) alt basamaklarındaki ticaretini, 1991-2012 dönemi kapsamında analiz etmiş olup, ticaretin yoğun bir biçimde endüstri içi ticaret şeklinde gerçekleştiğini tespit etmiştir. Ayrıca yazarlar farklılaşmış ürün çeşitlerinin, ekonomik entegrasyonun, coğrafi yakınlığın ve benzer ekonomik büyüme ve kalkınma seviyelerinin endüstri içi ticareti teşvik ettiğine vurgu yapmıştır. ASEAN ülkeleri özelinde imalat sanayi sektöründeki endüstri içi ticareti inceleyen başka bir

çalışma da Khalid (2023) tarafından ortaya konulmuştur. Yazar Hindistan'ın beş ana ticaret ortağı ile EİT düzeyini 1992-2020 dönemine ait dış ticaret verilerini kullanarak analiz etmiştir. Söz konusu çalışmada, Hindistan'ın imalat sanayi sektöründe Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland ve Vietnam ile orta ve yüksek düzeyde endüstri içi ticaret gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Jian vd. (2022), Çin ile AB ülkeleri arasındaki ekipman imalatı ticaretindeki karşılıklı bağımlılığı 2007-2020 döneminde değerlendirmek için endüstri içi ticareti ele almış olup, çalışma sonucunda: (i) Çin'in AB ile ekipman imalatı ticaretinin büyüdüğü ancak Çin'in AB'ye olan ihracat yapısının dengesiz olduğu, (ii) ekipman imalatında AB ülkelerinin Çin'e olan bağımlılığının, Çin'in Avrupa ülkelerine olan bağımlılığından daha fazla olduğu ve (iii) yüksek teknolojlili ekipman imalatı ticaretinde ise Çin'in önemli ölçüde AB'ye bağımlı olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalarda, ülkelerin hangi özellikleri baz alınarak seçildiği farklılık göstermektedir. Nitekim kimi yazarlar ülkenin dış ticaretinde en çok ihracat payına sahip diğer ülkeleri ele alırken, kimi yazarlar belirli ülkeleri veya grupları ele almıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada Türkiye'nin seçilen sektörlerle, dünya ihracatçısı olan ülkeler arasındaki dış ticareti EİT boyutundan incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışma literatürdeki diğer çalışmalardan önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Çalışmada, ülke seçimi yapılırken Türkiye'nin dış ticaretindeki sıralaması yerine, sektördeki dünya lideri ülkelerle rekabetini ölçme düşüncesi etkili olmuştur. Bu bağlamda, çalışmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. Veri Seti ve Yöntem

Türkiye'nin en fazla ihracat değerine sahip olduğu ilk beş sektöründe EİT'yi ölçmenin amaçlandığı çalışmada, HS87 (Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler, diğer kara taşıtları), HS84 (Nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar-aletler, bunların aksam-parçaları), HS27 (Mineral yakıtlar, mineral yağlar; bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar), HS72 (Demir-çelik) ve HS85 (Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı) harmonize kodlu endüstrilere ait yıllık dış ticaret verileri kullanılmıştır. Türkiye'nin seçilmiş ülkelerle bu sektörlerle yönelik ikili ticareti 2018-2022 dönemi dikkate alınarak analiz edilmiş olup veri seti Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) resmi web sitesinden temin edilmiştir. Çalışmanın analizinde, Grubel ve Lloyd (1975) tarafından önerilen ve literatürde en yaygın kullanıma sahip olan Standart Grubel-Lloyd endeksinin kullanılması tercih edilmiştir. Söz konusu endeks şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$EİT = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i} \quad (1)$$

Denklem 1'de sunulan eşitlikte, X_i ürünlerin ihracatını, M_i ürünlerin ithalatını temsil etmekte olup, EİT değeri 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır ($0 \leq EİT \leq 1$). EİT değerinin 0'a eşit olması; bir ülkenin belirli bir endüstride yalnızca ithalat veya yalnızca ihracat yaptığına (endüstri içi ticaretin olmadığı) işaret etmekte iken, 1

değerini alması; bir ülkenin belirli bir endüstrideki ithalat ve ihracatının eşit olduğunu, yani tam endüstri içi ticaret gerçekleştiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, EİT endeksi değeri ne kadar 0'a yakınsa, endüstri içi ticaret seviyesi o kadar düşüktür ve değer ne kadar 1'e yakınsa, endüstri içi ticaret seviyesi o kadar yüksektir. Ayrıca EİT oranlarının 0 düzeyinde olması ticaret biçiminin endüstri içi değil endüstriler arası olduğuna işaret etmektedir (Grubel & Lloyd, 1975).

5. Bulgular

Türkiye'nin HS87, HS84, HS27, HS72 ve HS85 sektörlerinde seçilmiş ülkelerle gerçekleştirdiği ikili ticaretine ait EİT oranları yazarlar tarafından Standart Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak hesaplanmış olup, elde edilen bulgular Tablo 7-11'de sunulmuştur.

Tablo 7: Türkiye'nin HS87 Sektöründe Endüstri İçi Ticareti

HS87	Almanya	Çin	Japonya	Meksika	ABD	G. Kore	Belçika	İspanya	Kanada	Fransa
2018	0,92	0,05	0,15	0,60	0,41	0,22	0,21	0,88	0,10	0,50
2019	0,88	0,06	0,10	0,45	0,37	0,22	0,13	0,66	0,34	0,44
2020	0,76	0,04	0,10	0,76	0,40	0,09	0,28	0,91	0,49	0,67
2021	0,87	0,05	0,11	0,99	0,36	0,13	0,33	0,92	0,30	0,55
2022	0,85	0,02	0,13	0,93	0,38	0,10	0,39	0,87	0,13	0,67
EİT _{ORT}	0,86	0,04	0,12	0,75	0,38	0,15	0,27	0,85	0,27	0,57

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7'de sunulan Türkiye'nin HS87 sektörüne ait Endüstri İçi Ticaret (EİT) oranları değerlendirildiğinde, ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin farklı düzeylerde seyrettiği görülmektedir. EİT oranlarının ortalamalarına göre, Almanya %86 düzeyinde Türkiye ile en yüksek EİT oranına sahip ülke konumunda bulunmaktadır, ardından %85 EİT oranı ile İspanya gelmektedir. Bu iki ülke, Türkiye'nin HS87 (Motorlu kara taşıtları vs.) sektöründeki en önemli ticaret ortakları arasında ön plana çıkmaktadır. Meksika ile olan ticaretin ise yüksek bir EİT düzeyine sahip olması dikkat çekicidir. Nitekim Türkiye ile ticaretinde %75 düzeyinde bir EİT ortalamasına sahipken, 2021 ve 2022 yılında %99 ve %93 EİT oranları ile neredeyse tam endüstri içi ticaret gerçekleştirmiştir. Bu durum Türkiye'nin Meksika ile endüstri içi ticaret ilişkisini önemli ölçüde güçlendirdiğine ve sektörün küresel ticaretinde bu ülkelerin rekabetçi konumda olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Fransa (%57), ABD (%38), Belçika (%27) ve Kanada (%27) ülkeleri ile EİT oranları ortalama düzeyde gözlemlenirken, Güney Kore (%15), Japonya (%12) ve Çin (%4) ile daha düşük EİT ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8: Türkiye'nin HS84 Sektöründe Endüstri İçi Ticareti

HS84	Almanya	Çin	Japonya	ABD	İtalya	Meksika	Hollanda	Hong Kong	Birleşik Krallık	G. Kore
2018	0,70	0,08	0,03	0,68	0,42	0,92	0,85	0,40	0,70	0,21
2019	0,80	0,08	0,03	0,82	0,51	0,87	0,80	0,21	0,75	0,22
2020	0,70	0,04	0,04	0,81	0,50	0,94	0,84	0,62	0,81	0,21
2021	0,70	0,04	0,04	0,89	0,49	0,93	0,87	0,44	0,82	0,15
2022	0,70	0,04	0,04	0,87	0,49	0,86	0,94	0,48	0,78	0,14
EİT _{ORT}	0,72	0,06	0,04	0,81	0,48	0,90	0,86	0,43	0,77	0,19

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, Türkiye'nin HS84 sektöründe Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD ve Almanya ile yoğun bir endüstri içi ticaret ilişkisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Meksika ortalama %90'lık oranla ilk sırada yer alırken, onu sırasıyla Hollanda (%86), ABD (%81), Birleşik Krallık (%77) ve Almanya (%72) takip etmiştir. Ulaşılan yüksek EİT oranları, Türkiye'nin bu ülkelerle HS84 sektöründe güçlü ve sürdürülebilir ticaret ilişkisi içinde olduğuna işaret etmektedir. Diğer ülkelerle olan EİT dikkate alındığında, İtalya (%48) ve Hong Kong (%43) ile bu oranlar orta düzeyde iken, Güney Kore (%19), Çin (%6) ve Japonya (%4) ile düşük düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin HS84 (Nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar vs.) sektöründe yüksek EİT oranlarına sahip olduğundan dolayı ticaretin yoğun olarak endüstri içi ticaret şeklinde gerçekleştiği ve Türkiye'nin bu sektöre yönelik rekabetçiliğinin de yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Türkiye'nin HS27 Sektöründe Endüstri İçi Ticareti

HS27	Rusya	ABD	Suudi Arabistan	Norveç	Kanada	Hollanda	Avustralya	Irak	Katar	BAE
2018	0,01	0,44	0,80	0,03	0	0,19	0	0,72	0,81	0,90
2019	0,01	0,40	0,36	0,05	0	0,20	0	0,98	0,42	0,77
2020	0,01	0,22	0,68	0,05	0,02	0,31	0	0,63	0,65	0,40
2021	0,01	0,32	0,72	0,07	0,07	0,28	0	0,61	0,32	0,36
2022	0,01	0,37	0,34	0,23	0,06	0,19	0	0,29	0,24	0,52
EİT _{ORT}	0,01	0,35	0,58	0,09	0,03	0,23	0	0,65	0,49	0,59

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'nin HS27 sektöründe gerçekleştirdiği EİT oranlarının yer aldığı Tablo 9'a göre, en yüksek ortalama EİT oranına sahip olan ülkeler sırası ile Irak (%65), Birleşik Arap Emirlikleri (%59) ve Suudi Arabistan (%58) olarak belirlenmiştir. Bu ülkeler, Türkiye'nin HS27 sektöründeki endüstri içi ticaretinde en yoğun işbirliği içinde olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer taraftan Katar (%49), ABD (%35) ve Hollanda (%21) ile orta düzeyde EİT oranlarına ulaşılırken, Norveç

(%8) ve Kanada (%3) ile bu oranların genel olarak düşük düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir. Rusya ve Avustralya ile olan ilişki değerlendirildiğinde ise, Türkiye'nin HS27 sektöründe ticaret ortakları arasında en düşük EİT oranına (0,01 ve 0) sahip ülkeler olduğu, başka bir ifade ile ticaretin bu ülkelerle endüstriler arası gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu tablo genel olarak Türkiye'nin HS27 (Mineral yakıtlar, mineral yağlar vs.) sektöründeki güçlü ticaret ortaklarıyla orta düzeyde endüstri içi ticaret gerçekleştirdiğini ancak stratejik odak noktalarını belirlemek adına bu ülkelerle ticari ilişkilerini daha da güçlendirebileceğini düşündürmektedir.

Tablo 10: Türkiye'nin HS72 Sektöründe Endüstri İçi Ticareti

HS72	Çin	Almanya	Japonya	G. Kore	Endonezya	Belçika	Rusya	İtalya	ABD	Fransa
2018	0,02	0,46	0,22	0,03	0,91	0,78	0,02	0,52	0,60	0,23
2019	0,04	0,34	0,16	0,03	0,04	0,51	0,02	0,59	0,16	0,19
2020	0,22	0,28	0,09	0,03	0,11	0,57	0,02	0,75	0,37	0,15
2021	0,10	0,42	0,15	0,05	0,10	0,81	0,01	0,60	0,71	0,18
2022	0,01	0,46	0,22	0,05	0,01	0,43	0,02	0,78	0,51	0,15
EİT _{ORT}	0,08	0,39	0,17	0,04	0,23	0,62	0,02	0,65	0,47	0,18

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 10 dikkate alındığında, Türkiye'nin HS72 (demir-çelik) sektöründeki en yüksek ortalama EİT düzeyine sahip ülkenin %65 oranı ile İtalya olduğu görülmektedir. İtalya'yı takiben Belçika (%62) ve ABD (%47) gelmektedir. Türkiye'nin bu ülkelerle olan endüstri içi ticaret oranlarına bakıldığında, ekonomik işbirliklerinin daha güçlü bir hale gelebileceği düşünülmektedir. Öte yandan, Almanya (%39) Endonezya (%23) ve Fransa (%18) gibi ülkeler de Türkiye'nin demir-çelik sektöründeki ticaretinde önemli ortakları arasında yer almaktadır. Ancak Çin (%8), Güney Kore (%4), ve Rusya (%2) gibi ülkelerle olan EİT oranlarının daha düşük düzeyde kaldığı, bir başka ifade ile ticaretin endüstriler arası biçimde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Tablo 11: Türkiye'nin HS85 Sektöründe Endüstri İçi Ticareti

HS85	Çin	Hong Kong	Tayvan	G. Kore	ABD	Singapur	Almanya	Malezya	Japonya	Meksika
2018	0,01	0,45	0,02	0,06	0,29	0,73	0,72	0,08	0,01	0,23
2019	0,01	0,40	0,02	0,07	0,32	0,79	0,72	0,07	0,02	0,32
2020	0,01	0,51	0,03	0,07	0,44	0,74	0,62	0,06	0,01	0,29
2021	0,01	0,76	0,03	0,08	0,67	0,87	0,72	0,06	0,01	0,28
2022	0,01	0,34	0,02	0,07	0,68	0,85	0,82	0,04	0,02	0,19
EİT _{ORT}	0,01	0,50	0,02	0,07	0,48	0,80	0,72	0,06	0,01	0,26

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 11’de sunulan Türkiye'nin HS85 (Elektrikli makina ve cihazlar) sektöründe gerçekleştirdiği EİT oranları ortalama olarak değerlendirildiğinde, ticaretin en yoğun olduğu ülkelerin sırasıyla Singapur (%80), Almanya (%72) ve Hong Kong (%50) olduğu anlaşılmaktadır. Ardından orta düzeyde ortalama EİT oranları ile ABD (%48) ve Meksika (%26) sırasıyla dördüncü ve beşinci ülke konumunda oldukları belirlenmiştir. Öte yandan Türkiye'nin en düşük EİT oranlarına sahip olduğu ülkeler arasında Güney Kore (%7), Malezya (%6), Tayvan (%2), Japonya (%1) ve Çin (%1) bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bu ülkelerle endüstri içi ticaret yerine endüstriler arası ticaret gerçekleştirdiğine işaret etmektedir. Elde edilen bulgular neticesinde Elektrikli makina ve cihazlar sektöründe Türkiye'nin söz konusu ülkelerle gerçekleştirdiği ticaret genel olarak değerlendirildiğinde, ülkenin ticaret ağını genişlettiği ancak bazı ülkelerle olan ticari ilişkilerinin sınırlı düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir.

4. Sonuç

Çalışmada Türkiye'nin ihracatındaki en büyük değere sahip ilk 5 sektördeki (HS87, HS84, HS27, HS72 ve HS85) ikili ticaret ilişkisi endüstri içi ticaret boyutundan incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda her sektör için dünya ihracatçısı ilk 10 ülke tespit edilmiş olup, Türkiye ile ilişkileri Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Türkiye'nin seçilmiş ülkelerle olan dış ticareti değerlendirildiğinde; ticaret portföyünün çeşitli ülkelerle zenginleşmiş durumda olduğu dikkat çekmiştir. Analiz sonuçlarında; Endüstri İçi Ticaret (EİT) oranlarının bazı ülkelerle yüksek seviyede gerçekleştiği gözlemlenirken, bazı ülkelerle düşük düzeylerde kaldığı görülmüştür. Nitekim Türkiye'nin en yoğun endüstri içi ticaret yaptığı ülkeler arasında İspanya, Almanya, Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, İtalya, Belçika ve Singapur yer alırken, Güney Kore, Japonya, Çin ve Rusya gibi büyük ekonomilerle endüstri içi ticaret oranlarının düşük oranlarda seyrettiği tespit edilmiştir. Söz konusu ülkelerin hangi sektörlerde aktif olduğu bilgisine ise aşağıda yer verilmiştir:

- HS87 sektöründe Türkiye'nin ticaret ilişkilerinde, İspanya, Almanya ve Meksika ile yüksek EİT oranlarına sahip olduğu belirlenirken, Fransa, ABD, Belçika ve Kanada gibi ülkelerle olan EİT oranlarının daha ortalama düzeyde kaldığı görülmüştür. Ayrıca EİT seviyesinin Güney Kore, Çin ve Japonya gibi ülkelerle oldukça düşük olduğu, dolayısıyla ticaretin bu ülkelerle endüstriler arası düzeyde gerçekleştiği saptanmıştır.
- HS84 sektöründe Türkiye'nin, Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD ve Almanya ile yoğun bir endüstri içi ticaret ilişkisi sergilediği; İtalya ve Hong Kong ile orta düzeyde EİT oranlarına sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan Güney Kore, Çin ve Japonya gibi ülkelerle endüstri arası ticaretin gerçekleştiği tespit edilmiştir.
- HS27 sektöründeki endüstri içi ticaret ilişkilerine bakıldığında, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan gibi ülkelerle güçlü bağlara işaret etmiştir. Öte yandan Katar, ABD ve Hollanda ülkeleri ile orta düzeyde EİT

oranlarına rastlanırken, Norveç ve Kanada ile EİT oranlarının ise daha düşük düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir.

➤ HS72 analizinde Türkiye'nin İtalya, Belçika ve Almanya ülkeleri ile yüksek EİT oranlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ABD, Endonezya ve Fransa gibi ülkelerle olan EİT oranları orta düzeyde iken, Çin, Güney Kore ve Rusya gibi ülkelerle düşük EİT oranları endüstriler arası ticarete işaret etmiştir.

➤ HS85 sektöründe Türkiye'nin en yoğun endüstri içi ticaret ilişkilerini Singapur, Almanya ve Hong Kong gibi ülkelerle gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca ABD ve Meksika gibi ülkelerle orta düzeyde EİT oranlarına sahipken, Güney Kore, Malezya, Tayvan, Japonya ve Çin gibi ülkelerle olan EİT oranlarının düşük düzeylerde kaldığı (endüstriler arası ticaret olduğu) sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; yüksek EİT oranları ile Türkiye'nin çeşitli ülkelerle ve sektörlerde güçlü ve sürdürülebilir ticaret ilişkilerine sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak, düşük EİT oranlarına sahip ülkelerle olan ilişkilerin de potansiyel bir gelişim alanı olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Sonuç itibarıyla bu çalışmada yer alan analiz bulgularının, Türkiye'nin gelecekteki ticaret stratejilerini belirlemesi ve mevcut ilişkilerini daha da güçlendirmesi bakımından önemli bir rehberlik sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Balassa, B. (1965). "Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage", *The Manchester School*, 33(2): 99-123.

Bashimov, G. (2018). "Endüstri-içi Ticaretin Ölçümü: MIKTA Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme", *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(1): 17-27.

Brkić, S., Kastratović, R., & Abidović-Salkica, M. (2021). "Patterns and Determinants of Intra-industry Trade in Agri-food Products between Bosnia and Herzegovina and CEFTA 2006", *Economic Annals*, 66(229): 7-35.

Caves, R.E. (1980). "Intra-industry Trade and Market Structure in the Industrial Countries", *Oxford Economic Papers*, 32: 203-223.

Çoban, O., & Kök, R. (2005). "Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği, 1989-2001", *İktisat İşletme ve Finans*, 20(228): 68-81.

Doru, Ö., & Özer, Ö. (2022). "An Econometric Analysis on Factors Affecting Intra-industry Trade in Turkish Automotive Industry", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 14(27): 453-467.

Erdal, G., & Durmuş, H. (2019). "Türkiye Tarım Sektöründe Endüstri İçi Ticaretin Analizi", *SETSCI Conference Proceedings* 9: 80-84.

Ergün, Ü. R. (2023). "Grubel-Llyod Endeksi ile Demir Çelik Sektöründe Endüstri İçi Dış Ticaret: KEİ Ülkeleri Üzerine Bir Analiz", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(4): 75-89.

- Greenaway, D., R. Hine & C. Milner (1995), “Vertical and Horizontal Intra-industry Trade: A Cross Industry Analysis for the United Kingdom”, *The Economic Journal*, 105(433): 1505– 18.
- Grubel, H. G., & Lloyd, P. J. (1971). “The Empirical Measurement of Intra-industry Trade”, *Economic record*, 47(120).
- Grubel, H. G., & Lloyd, P. J. (1975). “Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products”, *The Economic Journal*, 85(339): 646.
- Gürler, Z., Erdal, G., Erdal, H. & Çiçek, A. (2006). “The Effects of Free Trade Agreement on Intra-industry Trade (A Case Study of Textile Sector in Turkey)”, *J. Appl. Sci.*, 6: 1204-1208.
- Hazners, J., & Jirgena, H. (2022). “Intra-industry Trade in Latvian Agricultural Commodities and Food Products”, *International Journal of Economics and Statistics*, 10: 43-47.
- Jian, L., Ding, T., & Ma, W. (2022) “Research on China-EU Equipment Manufacturing Trade Dependence in Intra-industry Specialization View”, *PLoS ONE* 17(11): e0278119.
- Khalid, N. (2023). “Intra-industry Trade in Manufactured Goods between India and Select Southeast Asian Nations: An Empirical Examination Using the G-L Index”, *Econ. Aff.*, 68(03): 1709-1717.
- Krugman, P. (1980). “Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade”, *The American Economic Review*, 70(5): 950-959.
- Kurt, D. B., & Çoban, O. (2021). “Türkiye ile Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki İmalat Sanayi Endüstri İçi Ticaretin Belirleyicileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(4): 3369-3397.
- Kuşat, N. (2022). “Türkiye ve Avrupa Turizm Sektör Liderleri Endüstri İçi Ticaret Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 22(2): 115-133.
- Lancaster, K. (1980). “Intra-industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition”, *Journal of international Economics*, 10(2): 151-175.
- Leitão, N. C. (2011). “Intra-industry Trade in Tourism Services”, *Theoretical and Applied Economics*, 55-62.
- Mangır, F., & Fidan, A. (2017). “Grubel-Lloyd Endeksi ile Endüstri-İçi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33): 45-51.
- Nowak J.-J., Petit S. & Sahli M. (2012). “Intra-tourism Trade in Europe”, *Tourism Economics*, 18: 1287–1311.
- Özdemir, M., & Kösekahyaoğlu, L. (2019). “Türkiye'nin İhracatçı Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaretin Payı: 1990-2017 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”. (Doctoral Dissertation, Isparta University of Applied Sciences).

Özer, Ö. (2021). “Türkiye Otomotiv Sektöründe Endüstri İçi Ticareti Etkileyen Faktörler Üzerine Ekonometrik Bir Analiz” (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi).

Salim, R., Islam, A., & Bloch, H. (2018). “Patterns and Determinants of Intra-industry Trade in Southeast Asia: Evidence From the Automotive and Electrical Appliances Sectors”, *The Singapore Economic Review*, 63(03): 647-665.

Sari, R. Y. P., Yuliati, L., & Komariyah, S. (2019). “Intra-industry Trade in Indonesia: A Case of the Textile and Textile Product Industry”, *Journal of International Business, Economics and Entrepreneurship*, 4(1): 47-54.

Saygın, S. Ü. (2020). “Demir Çelik Sektöründe Endüstri İçi Ticaret: Türkiye ve AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(Ek): 102-116.

Şahin, D. (2015). “Türkiye’nin Tarımsal Gıda Ürünlerinin Endüstri-İçi Ticaretinin Analizi: AB-15 Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analiz”, *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 4: 171-193.

Şahin, S. (2022). “Endüstri-İçi Ticaret: Makina ve Ulaştırma Araçları Sektörü Üzerine Bir Analiz (1990-2019)”, *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 8(2): 6-17.

Tatar, H. E. (2020). “Türkiye-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Arasında İmalat Sektöründe Endüstri-İçi Ticaretin Ampirik Analizi”, *Journal of Management and Economics Research*, 18(3): 80-95.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). <https://biruni.tuik.gov.tr> (05.02.2024)

Uluslararası Ticaret Merkezi (TradeMap). (2024). <https://www.trademap.org> (05.02.2024)

Yılmaz, Ö. T. (2022). “The Factors Affecting the Intra Industry Trade between the United Kingdom and the United States: An ARDL Model Approach”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63: 1-7.